

habebant, ac desiderium in quo requiscebant animæ eorum, insuper filios eorum et filias, subauditur ex superioribus, abstulero: eo, inquit, tempore, cum venerit ad te de Jerusalem fugiens, vel qui evaserit, dicens urbem esse subversam, tunc qui pravis tacueras et genitum liberum non habebas, et tante eras patientie, ut in uxoris nec et lumborum dolore, lacrymam non emitteres, aperies os tuum, et loqueris, non ad eum qui venerit, sed cum eo: ut quæcumque tu ventura prædixeras, **282** ille nuntiet jam perfecta, et ultra non tacebis; sed argues eos, et dices cuncta illis merito provenisse: ita ut sis illis in portentum, iuxta illud quod in Zacharia scriptum est: *Propheta viros esse portendentes* (Zach. iii. 8). Et Dominus alibi loquitur: *in manibus prophetarum assumulatus sum* (Osee xi. 10). Hæc iuxta historiam dicta sint. Veniamus ad anagogen (si tamen violenta non fuerit visa cauti lectoris prudentie). Filium hominis dicit Dominum Salvatorem, nulli dubium, qui extrema hora, hoc est, ad vesperam mundi hujus, uxorem pristinam perdidit, nec flevit eam, nec amicti ora velavit, nec recepit ullam hominum consolationem, et hæc ventura prædixit

## LIBER OCTAVUS.

**283-284** Quid alii prosit in prophetas nostra dictatio, Dei iudicis est, eorumque conscientia, qui, omissis declamationibus ac plausu et compositione verborum, cupiunt scire quid eorum sermo, vel narret præteritum, vel presens arguat, vel prædicat esse venturum. Nobis interim (a) prodest: dum enim hoc facimus, et nihil aliud cogitamus, in modum furti explanationes aggredimur, et dierum miserias, noctium studio compensamus: pascitur animus, et obliviscitur sæculi calamitatum, quod in extremo fine jam positum congemiscent et parturit (II Thess. ii), donec qui tenet de medio fiat, et pedes statuae quondam ferrei, fragilitate digitorum fictitium conterantur. Cadit mundus, et cervix erecta non flebitur. Pereunt divites, et nequaquam cessat avaritia. Congregare festinant, quæ rursum ab aliis occupantur. Aruerunt lacrymæ, pietas omnis ablata est. Multi qui petant, pauci qui tribuant. Nec erubescimus, pauperitatem villi palliolo præferentes, Cræsi opibus incubare; (b) famemque et interitum plurimorum nostris custodire thesauris, secundum illum divitem purpuratum, qui ut nihil aliud fecerit, neque enim rapinas ejus et iniquitates Scriptura testatur (Luc. xvi), crudelitas ejus atque superbia non habebat modum; Lazaro ante fores jacenti atque semineci, nequa quidem jussit dari quæ canibus projiciuntur. Quanti nunc Lazari jacenti, et quantum purpura diversis vestium coloribus proteguntur, ne in usus quidem

(a) Penes Rabanum, Nobis interim primum prodest.  
(b) Placuit Victorio ex Brixianis codicibus, in famemque et interitum plurimorum nostros custodire

mane, quæ completa sunt vesperi, et rursum mane in secundo adventu facta probavit quæ ventura prædixerat, sanctuarium Judæorum, et quod desiderabile habuerant in oculis, et super quo tremebant animæ eorum, esse polluta: filios quoque eorum et filias Romano gladio concidisse. Quod autem dicitur: *Coronam habebitis in capitis vestris, et calcamenta erunt in pedibus*, ad illam partem referemus, quod nequam lugere debeant, nec signa luctus assumere, postquam pro umbra receperint veritatem, et Nazaraei quidam facti fuerint, et unusquisque super fratre suo consolabitur: ita ut Ezechiel quem confortavit Deus Pater, sit eis in portentum, ventura præmittans, et postquam subversa fuerit Jerusalem, templumque succensum, et hoc totus mundus audierit, et dispersio Israel, quæ orbis terminos colit tunc verba Domini opere completa, habeant libertatem, et polluto sanctuario ejus, Lige completa, vel destructa secundum occidentem litterarum, aperta sit Evangelii gloria, et cognoscat Israel, quod ipse sit Dominus et Deus, qui hæc mane ventura prædixerit et vesperiatque in consummatione mundi esse completa, suo probavit adventu.

propriis vertentium quæ peritura conservant! Hæc virgo Christi Eustochium, ex cordis abundantia os locutum sit, et paulo liberius quam humilitati nostræ convenit, dixerimus. Cæterum octavus in Ezechiel liber, qui filiorum Ammon et gentium cæterarum increpationem continet, et vaticinium futurorum, hoc habebit exordium.

(Cap. XXV.) *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone (sive obfirma) faciem tuam contra filios Ammon, et prophetabis de eis, et dices filiis Ammon: Audite verbum Domini Dei, hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixistis, euge, euge super sanctuarium meum (sive quia gavisi estis super sanctuarium meum), quia pollutum est, et super terram Israel, quia desolata est, super domum Juda, quia ducti sunt in captivitatem: idcirco ego tradam te filius Orientalis (sive Cædem) in hereditatem, et collocabunt caulas suas in te, et ponent in te tentoria sua: ipsi comedent fruges suas, et ipsi bibent lac [Al. additur luum] (sive ubertatem tuam) daboque Rabbath in habitaculum camelorum (sive civitatem Ammon in pacis camelorum): et filios Ammon in cubile pecorum, et scietis quia ego Dominus. Quia hæc dicit Dominus Deus: Pro quod plausisti manu, et percussisti (sive insomnisti) pede, et gravas es ex toto affectu (sive insultasti ex animo tuo) super terram Israel: idcirco [Vulg. addit ecce] ego extendam manum meam*

thesaurus.

(c) Præfert idem ex iisdem mss.: et quanti purpurati.... in usus quidem proprios vertentes.

super te, **285** et tradam te in direptionem gentium, A et interficiam te de populis et perdam de terris, et conteram, et scies quia ego Dominus. Capta vel obsessa Jerusalem, postquam venit in Babylonem qui poterat [Al. poterat] evadere, et nuntiavit urbem jam jamque capiendam, vel cum templo esse subversam, iuxta consuetudinem omnium prophetarum adversum cæteras in circuitu nationes, quæ insultaverant ruinæ Jerusalem, templique incendio, sermo convertitur prophetalis, primumque contra filios Ammon, qui habebant metropolim nomine Rabbath, quæ hodie a rege Ægypti Ptolemæo cognomento Philadepho, qui Arabiam tenuit cum Judea, Philadelphia nuncupata est. Fili inquit, hominis, pone, sive obfirma faciem tuam contra filios Ammon, qui de Loth stirpe generati sunt, et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus (non sunt enim prophetae verba, sed Domini. De obfirmatione vultus, in hoc eodem propheta plenius disputavimus): Pro eo quod dixistis: *Euge, Euge*, sive insultastis, et gavissetis, quia templum et sanctuarium meum hostium ingressione pollutum est, et super terram Israel, quoniam desolata est, et specialiter super domum Juda, id est, duarum tribuum, quæ nunc ductæ sunt in captivitatem: propterea et ego tradam te filius Cædem [Al. Edem], quos Orientales interpretati sumus. Nullique dubium, est Madianitas, et lotam eremi vastitatem adjacere terre Arabiæ, qui habent camelorum greges, oviumque et caprarum multitudines, et his opibus viciantur. Quod et terre Israel in iudicium libro accidisse narrat historia (Judic. vi), quando venerunt Madianæi, et depasti sunt, usque Gazam omnes regiones eorum. Μεταφορικῶς ergo per Madianæos, Ismaelitas et Agarenos, qui nunc Sarraceni appellantur, assumentes sibi falso nomen Sara, quæ [Al. quod] scilicet de ingenua et domina videantur esse generati, Scriptura significat: diciturque de rege Nabuchodonosor et omni ejus exercitu, quod veniat et capiat urbem Rabbath, quæ vel proprie hoc appellatur nomine, vel ob magnitudinem. Rabbath enim maxima dicitur Et ne dubitemus Nabuchodonosor subvertisse Arabiam, postquam capta est Jerusalem, supra Scriptura testatur: *Et tu, fili hominis, pone tibi duas vias, Ammon 286 et Jerusalem, et veniet gladius regis Babylonis. Et iterum: In capite viæ civitatis coniecit, et viam ponet, ut veniat gladius ad Rabbath filicrum Ammon, et ad Judam in Jerusalem munitissimam* (Supra. xxi, 19, 20). Et rursum: *Hæc dicit Dominus Deus ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum* (vers. 28). Venient ergo filii Cædem, et collocabunt caulas suas, quasi pastores, figentque tentoria. Ipsi vastabunt fruges tuas, et bibent lac, et ubertatem terræ, immisseries gregibus camelorum et omnium populorum: ita ut sint filii Ammon in cubile pecorum, et malorum necessitate intelligant, quod ipse sit Dominus qui et

(a) Victor.: diversorumque vitiorum, quod pollutum, etc.: siquo olim et Rabanus legit.  
(b) Victor.: et quod domus Israel, hoc est, sensus

PATROL. XXV.

futura prædixit, et ut fierent imperavit. Nec hoc sufficit filii Ammon, ut insultarent, et dicerent: *Euge, euge* super templo et sanctuario Domini, quod pollutum erat diversarum introitu nationum; sed tanta fuit insultandi lascivia, ut cunctos simul populus manibus et pedibus concreparet, et e toto cordis clamaret affectu: eo quod terra Israel esset desolata. Propterea non per Angelos, neque per alia ministeria, sed ipse Dominus, extendens manum suam ad percutiendum, tradet eam in direptionem, nequaquam camelis et ovium gregibus, sed manifestius gentibus, ut de populorum numero penitus eradicetur, et pereat, et redigatur ad nihilum: et postquam contrita fuerit, tunc intelligat quod ipse sit Dominus qui cuncta didicit, et in omnes terras habeat potestatem. Possumus juxta tropologiam filios Ammon intelligere, qui de Lot in splemca generati sunt semine, et generati in ebrietate et incestu, omnes hereticos, de quibus Scriptura dicit et Apostolus Joannes: *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum* (Joan. ii, 19). Isti enim de inclinatione orti sunt, hoc enim Lot in linguam nostram vertitur: *Quia omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum* (Ps. xiii, 3). Adversum nos ponitur, sive obfirmatur, facies prophetalis: ut eos sua auctoritate conterat, et dicit eis: *Quia insultastis Ecclesie meæ tempore persecutionis: (a) eo quod diversorum vitio pollutum esset sanctuarium meum, sive eorum vitio qui mihi sarviebant, 287 sive hostium crudelitate, qui meos persequebantur: (b) terram quoque Israel, sensus videntes Deum, esse desolatam virtutum choro; et quomodo filii domus Juda, id est, Dem confitentis, in qua est vera fides et recta confessio, ducti sunt [Al. sint] in captivitatem, et servire Domino desiderunt [Al. desiderant]: idcirco, o omnis insultans, traderis filii Orientalibus qui de vero lumine sunt profecti et traderis in hereditatem, ut tu quoque dicas Dominum confiteri. Et per translationem dicitur, quod filii Orientis ponent super eos caulas suas, et figant tentoria, et bibent lac, et comedant fruges, et civitas quondam superbia fiat in habitaculum camelorum, qui possint, disposito onere peccatorum, intrare per foramen acus (Math. xii), et in cubile pecorum, quæ reguntur a pastore bono (Joan. x), ut eum hoc fecerint, mixti et traditi Orientis pastoribus, intelligant quod ipse sit Dominus. Rursumque expræbrat eis, quare insultaverint nimio cordis affectu ruinis populi Dei, et terram Israel putaverint omnino desertam: pro quo moreantur manum ulciscens Dei, ut qui excesserant modum exultationis et gaudii super ruina domus Jude, nequaquam tradantur filii Orientis, sed sint in direptionem cunctarum gentium, et interficiantur de populis, et pereant, et conterantur, et nequaquam de stirpe Abraham, sed*

videntes Deum, esset desolata virtutum choro, et quod filii domus Jude, etc.

de eunctis nationibus esse credenti sint, et tunc maiorum cognoscant magnitudinem, et contritione sua, et interfectione populi, quod ipse sit dominus. Quod generaliter de Ecclesia intelleximus, super unumquemque sanctorum intelligi potest, ad quorum ruinam gaudent sæculi homines, et adversaria potestates, si multi temporis perdidit pudicitiam: dum mali consolationem suorum scelerum putant, si plures habeant consortes criminum atque supplicii: et hoc nemo faciat, nisi fuerit filius Ammon, hoc est filius populi, qui in declinatione generatus est.

(Vers. 8 seq.) *Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixerunt Moab et Seir, ecce sicut omnes gentes domus Juda: idcirco ecce ego aperiam humerum Moab, de (a) civitatibus inquam ejus, 288 et de finibus ejus incliyta terre Beth Jesimoth, et Beelmeon, et Cariathaim: filius Orientis cum filiis Ammon, et dabo eam in hereditatem, ut non sit ultra memoria filiorum Ammon in gentibus, et in Moab faciam judicium, et scient quia ego Dominus, LXX: Hæc dicit Adonai Dominus: Pro eo quo dicit Moab X et Seir: ecce sicut omnes gentes domus Juda: idcirco ecce ego dissolvam humerum Moab de civitatibus promontorium ejus, electam terram domum Beth Jesimoth, super fontem urbis maritimæ, filios Orientis super filios Ammon dedit ei hereditatem, ut non sit memoria filiorum Ammon in gentibus, et in Moab faciam ultiones, et cognoscent quoniam ego Dominus. Hoc quod nos interpretati sumus et Seir, in LXX non habetur, sed de Theodotionis editione additum est. Ridiculum vero in hoc loco Hebræi narrant fabulam. Postquam urbs aperta, templumque reserat, est, filiique Ammon, et Moab, et Seir ingressi sunt templum, videruntque Cherubim protegentia propitiatorium, et dixerunt: Sicut cuncte gentes colunt simulacra: ita et Juda habet suæ religionis idola: et idcirco, inquit, iratus est Dominus, et tradidit eos captivitati. Nos autem hoc dicemus, quod et isti insulaverint domui Juda, quando a Chaldeis capta est, putantes sicut in cæteris gentibus non ibi esse auxilium Dei, et ideo regnum Jude, et Jerusalem Dei presidio desitutum, patuisse Babylonie potestati. Idcirco non multo post tempore, sed in presentiarum Dominus comminatur se humerum, robur videlicet et fortitudinem Moab de civitatibus ejus dissoluturum, sive aperturum, ut ad ipsos quoque Babylonios victor introeat, et civitates in Moab esse desistant, et in finibus ejus ac terminis urbes incliyta destruantur: quarum ponit nomina, Beth Jesimoth, et Beelmeon et Cariathaim: pro quibus nescio quid volentes LXX interpretati sunt, domum Beth Jesimoth, cum hoc vocabulum villam desertam significet: Beelmeon quoque usque hodie in Moab vicus sit maximus, quem illi veterum, super*

(a) Victor voces de civitatibus, ex Hebraico et Hieronymi editione bis repetit, moxque incliytas legit pro incliyta, conchente subnexa Hieronymi expositione, qui ad illud verbum illud referens ait: *Uti ad ipsos quoque Babylonios victor introeat, et civitates in Moab esse desistant, ut in finibus ejus ac terminis urbes*

**A** 289 fontem, et Cariathaim, civitatem maritimam: traditurque et ipsa cum filiis Ammon filiis Orientis, Babylonis, videlicet, juxta illum sensum quem contra filios Ammon interpretati sumus. Et dabo, inquit, Moab in hereditatem, ut quomodo filiorum Ammon non est memoria ultra in gentibus, sic et in Moab ultiones faciam atque judicium: ut cognoscant quod ego sim Dominus, qui Judam tradidi pro peccato, et in filios Ammon, et in Moab ulior existam. Usque hodie autem Moab, qui interpretatur ex patre et Seir, qui in pilosum vertitur et hirsutum, despiciet et contemnit domum Juda, in qua vera confessio est, et putat tam facile eam posse subverti, quam cætarum subvertuntur urbium munimenta. Unde et Dominus comminatur aperturum se, sive dissoluturum omnem fortitudinem Moabitarum: ut civitates habere desistant, et nequaquam in dialectica arte confidant [Al. confidere]: sed cuncti illius termini, quos pro illusione fluctum vocant promontoria, destruantur; et incliyta atque electe terre Beth Jesimoth, que interpretatur domus solitudinis atque deserta, et Beelmeon, que et ipsa vertitur habens fontem, sive (b) super fontem, et Cariathaim, quam LXX civitatem maritimam transtulerunt, percant. Quamvis enim habeant robora pugnantium, et incliyta pergant ad prælium arte pugnandi, et ex omni parte circumsepti manilique gradiantur: tamen incliyta eorum terra non est domus habitationis, sed domus solitudinis. Quoque se putant habere fontem scientie, et urbem maritimam, que cunctas sustinere possit sæculi tempestates, patientiam sibi et fortitudinem promittentes: tamen illic convertentur, ut et ipsi tradantur filiis Orientis, veri in Christo luminis; sicut traditi sunt filii Ammon, qui sibi in heretica multitudine confidebant. Et consideremus profectum, atque in ipsa combinatione clementiam Dei, ut tradantur cum filiis Ammon filii Orientis in hereditatem: et nequaquam heresis ulla nominetur in gentibus; sed factis in Moab judicis suis, et ultionibus pro arrogantia, rerum sine cognoscent Dominum esse qui cuncta 290 dispenset. Ad approbandum autem quod Moab in presenti loco super Philosophorum intelligitur superbia, de quibus dicitur: *Perdam sapientiam sapientium, et intelligentiam intelligentium, reprobo* (I Cor. 1, 19), pauca de prophetis exempla replicanda sunt. Amos loquitur: *Hæc dicit dominus: Super tribus impietatibus Moab et super quatuor non aversabor eum, pro eo quod combussit ossa regis Joram in cineres* (Amos 1, 1). Vere enim quidquid in sæculo dogmatum perversorum est, quidquid ad terrenam scientiam pertinet, et putatur esse robustum, hoc dialectica arte subvertitur, et instar incendii in cineres favillasque dis-

incliyta destruantur.

(b) Sic Brixianorum codicum ope Victorius restituit super, loco per, quod Maritan, post Erasmus retinuit perperam. Vox enim ipsa בעל, e qua nomen בעלבער Beelmeon conflatum est, non per sonat, sed pra.

solvitur; ut probetur nihil, quod putabatur esse fortissimum. Sed Isaias superbiæ arguit Moab, dicens: *Audivimus contumeliam Moab: contumeliosus est nimis: superbiæ ejus abstuli* (Isa. xvi). Jeremias quoque, contra omnes vaticinans nationes, proprie loquitur ad Moab: *Quoniam confidebas inmunitionibus tuis* (Jerem. xviii, 7). Et post paululum: *Habebis fiduciam in gloria tua. Et iterum: Quomodo dicitis, fortes sumus? Ac deinde: Juxta est dies Moab ut veniat, et mæltia ejus velox nimis* (Ibid. 14, 16). Et manifestus: *Dicite quomodo contritus est baculus gloriosus, virga magnificentia* (Ibid., 20)? Et iterum: *Contritus est cornu Moab. Hæc autem dicuntur, ut sub nomine Moab, stulta sæculi in cælum se efflens superbia conteratur.*

(Vers. 12, 13, seqq.) *Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod fecit Idumæa ultionem, ut se vindicaret de filiis Juda: peccavitque delinquens, et vindictam expetivit de eis. Idcirco hæc dicit Dominus Deus: Extendam manum meam super Idumæam, et auferam de ea hominem et jumentum. Et faciam eam desertam ab Austro, et qui desunt [Vulg. sunt] in Dedan, gladio cadent Et dabo ultionem meam super Idumæam, per manum populi mei Israel, et (a) faciam in Edom juxta iram æeam, et furem meum, et scient indignationem meam, dicit Dominus Deus. LXX: Hæc dicit Adonai Dominus: Pro eo quod fecit Idumæa, ut ulciscerentur ultionem de domo Juda, et memoriam retinuerunt mali, et ulli sunt ultione: propterea hæc dicit Adonai Dominus: Extendam manum meam super Idumæam, et interficiam de ea hominem et pecus, et 291 ponam eam desertam: et de Themam fugientes gladio cadent. Et dabo ultionem meam super Idumæam, in manu populi mei Israel, et facient in Idumæa juxta iram meam, et furem meum, et cognoscent ultionem meam, dicit Adonai Dominus. Supra duo proposuerunt, pro eo quod dixerunt Moab et Seir, et postea de Seir tacens, contra Moab tantum locutus est: nunc reddit expitum problema, quid Seir, hoc est, Idumæa fecerit. Quod autem Esau et Seir, et Edom, et Idumæa, et Duma, una gens appellentur, non ambiget qui scientiam habuerit Scripturarum. Et ut de cæteris prophetis taceam, Isaias, Jeremias, Amos, qui contra Idumæam, et Dumam, et Edom vaticinati sunt: Abdias propheta totam prophetiam contra hanc dirigat nationem, quem ut potuimus olim disseruimus. Arguiturigitur Seir, qui quia hispidus erat, pilosum nomen accepit, et Edom sanguinarius, qui ob lenticularum rufæ coctionem primogenita perdidit, et ab edulo sortitus vocabulum est (Gen. xxv). Esau quoque facta interpretantur. Et hoc sciendum, quod in Hebræo nunquam scribitur Idumæa, sed semper Edom, quem Idumæam expressit Græca translatio. Nequaquam ergo Idumæa [Edom], ut Moab locutus est, sed fecit ultionem de filiis Juda: peccavitque, sive memoriam*

(a) Victor, juxta Vulgatam editionem, et Hebræum וְעַיִר, Græcumque ὄρεων, Ad quorum

pristini doloris tenuit, ut ultionem de eis caperet, a quibus in utero supplantatus est. Idcirco non per Angelos, neque per alium quemlibet: sed ipse Dominus manum extendens super Idumæam, abstulit de ea hominem et jumentum, et civitates illius redegit in desertum, id est Themam, quam nos in Austrum vertimus: de qua et de alia urbe Dedan, interfecti gladio cadent. Cumque illi se de Juda ulti fuerint, ego dabo ultionem super Idumæas per manum, sive in manu populi mei Israel: ut ab his opprimantur, in quos exereverunt vindictam. Qui faciunt in Edom, sive Idumæam, juxta iram et furem meum, ut meam expleant indignationem, et per manus populi mei Israel, in inimicam gentem mea ira deserviat, et intelligant contra iniquam ultionem Idumææ, meam justam fuisse vindictam, dicit Adonai Dominus. Secundum tropologiam, hic mihi sensus videtur. Idumæa terrena appellatur et carnea, quæ consurgit contra 292 spiritum, et non faciamus ea que spiritus sunt, et animam in medullis positam ad se retrahere festinat; vultque ultiones reddere, quibus prius subdita fuerat, filiis Juda, et recordatur doloris antiqui, quod non propria fuerit potestatis, et ideo vindictam expetivit de eis, qui recedentes a carne spiritum sequebantur. Propterea ipse Dominus spiritum Juda ulior existens, extendit manum super Idumæam, et auferi de ea hominem et jumentum, quidquid vel rationis videtur habere, vel simplicis fidei, ut eam redigat in solitudinem. Et de Themam, que interpretatur deficiens, et Dedan, que et ipsa cognationem sonat, omnes gladio interfecit, quem posuit in manu populi sui Israel, ut subvertatur Edom, et iram Domini sentiat ac furem, et intelligat vindictam ejus ad hoc profecisse, ut serviat domui Juda. Hoc est illud de quo et Apostolus disputat scribens: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (Rom. ix, 13). Diligit autem Jacob, quia carneum atque terrenum supplantat et superat, et benedictiones illius meretur accipere. Primum enim juxta carnem, et postea secundum spiritum vivimus. Ante vitia, deinde virtutes, quibus vitia subruntur, quia appositum cor hominis ad malitiam a pueritia, erroneque adolescentie stas matura condemnat (Genes. viii). Unde et David: *Delicta, inquit, juvenutis meæ, et ignorantias meas ne memineris* (Ps. xxv, 7). Et tamen sciendum quod Jacob primam accepit benedictionem, Esau secundam. Et quod ad extremum dicitur de eo: *Servus eris fratris tui* (Gen. xxv, 40), hoc significat, quod postquam caro spiritui subdita fuerit, illique conjuncta, caro esse desistat, et Idumæa transeat in Judaeam.

(Vers. 15, 16.) *Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod fecerunt Palestini in vindicta [Vulg. vindictam], et ulli sunt se toto animo interficientes, et implentes inimicitias veteres. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego extendam manum meam super Palestinos, et*

codicum sensum mox quoque vindictam pro indignationem substituit.

interficiam interfectores, et perdam reliquias maritimae regionis, faciendam in eis ultiones magnas, argens in furoribus, et scient quia ego Dominus, cum dederō vindictam meam super eos. LXX: Propterea haec dicit Adonai Dominus: Pro eo quod fecerunt alienigenae ultionem, et suscitaverunt vindictam insultantes, ex animo, ut delerent usque in aeternum: propterea **293** haec dicit Adonai Dominus: Ecce ego extendam manum meam super alienigenas, et disperdam. sive interficiam Cretenses, et perdam reliquias littoris maritimae, et faciam in eis ultiones magnas in vindicta furoris, et cognoscent quia ego Adonai Dominus, cum dederō ultionem meam super eos. Post filios Ammon, Moab, et Seir, qui et ipsi sunt Idumaei, et per Lot et Esau populo Israel, et domni Judeae cognatione sociantur, venit ad Philisthim quos Septuaginta ἀλλογενῶν, id est alienigenas translulerunt, non generali nomine omnium gentium, quae non sunt de genere Judaeorum, sed specialiter gentis suae, quae nunc dicitur Palaestina, mutata post littera, juxta Graecorum consuetudinem, in ΠΙ (π), sicut et apud nos per Hebraico PHASE (פסח), Graecum et Latinum pascha celebratur. Philisthim interpretantur *calentes poculo*, quia et ipsi de auro Babyloni calice inebriati sunt, et sevitunt, et toto animo insultant, inimicitiarum contra Israel veterum recordantes, quibus a Dei populo divisi sunt. Quamque dominus dicat: *Mihi vindictam, et ego retribuam* (Deut. xxxii, 35), ipsi se ultiscuntur interficientes, et implentes antiqua odia. Propter quae extantam super se manum Domini sentient, quae interficiet interfectores. Pro quo LXX, nescio quid volentes. Cretenses interpretati sunt, cum et Aquila et Symmachus, et Theodotus ipsum verbum Hebraicum σποραδισμῶν, vel *interfectores*, vel *interfectionem* verlerint, non solum in presenti loco, sed etiam in Sophonia, ubi contra Palaestinos ista dicitur: *Gaza direpta erit, et Ascalon in perditionem, et Azotus* (a) et *Accaron eradicantur*. *Via habitatoribus funiculi maris, accolae Cretarum, verbum Domini super vos Canaan terra alienigenarum, et disperdam vos ex habitatione, et erit Creta in pabulum pastorum, et cubile ovium* (Sophon. ii, 4 seqq.). Et hic enim cum Septuaginta Cretam verterint, ceteri translatores ἀλλογενῶν [Al. ἀλλογενῶν], id est *interfectionem, vel perditionem*, interpretati sunt. De quo in supradicto propheta, Deo praestante, quod nobis visum est, diximus. Unde et duarum legionum David, quarum una appellabatur *Phlethi*, et altera *Cerethi* (II Reg. xv), ultima ab eo quod interficerent atque jugularent, *Choretim* [Al. *Cheretim*], hoc est, *interfectorem* **294** nomen accepit. Perdite Dominus omnes reliquias maritimae regionis, quae saelsis [Al. falsa] tunditur fluctibus, et vindictas non parvas, sed magnas faciet in furore, ut furor ejus finem habeat misericordiae, et postquam ultionem fecerit, arguens eum furore, tunc cognoscent Palaestini, quod ipse sit Dominus.

(a) Supplet Victorius ex ipso εὐδὸν LXX textu ad hunc modum: et Azotus in meritis efficitur et Accaron

(Cap. XXVI.) *Et factum est in undecimo anno, prima (sive una) mensis, factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pro eo quod dixit Tyrus (sive Sor) de Jerusalem: Euge, contrafacte sunt portae populorum (sive gentes): conversa est ad me, implebor, deserta est (sive quae fuit plena, deserta est); propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego super te, Tyre (sive Sor): et ascendere faciam super te [Vulg. ad te] gentes multas, sicut ascendit mare fluctuans. Et dissipabunt muros Tyri, et destruent turres ejus, et tradam (sive ventitabo) pulverem ejus de ea, et dabo eam in limpissimam (sive nitidissimam) petram, Siccatio sagenarum erit in medio maris, quia ego locutus sum, ait Dominus Deus, et erit in direptionem gentibus. Filiae quoque ejus quae sunt in agro (sive in campo) gladio interficientur, et scient quia ego Dominus. Consequenter prophetiae ordo contextitur. Locutus erat contra filios Ammon et Moab et Seir, qui et ipsi sunt Idumaei, et Philisthim qui sunt in littore, et in funiculo maris eundem limitem tenent. Post Palaestinos enim succedit Phoenicis regio, cujus metropolis est civitas Tyrus, quae appellatur Hebraeo Syroque sermone sor (ציר). Et quia capta Jerusalem, etiam ipsa gavisus est, et insultat ac dixit: *Contrafacte sunt portae populorum, ego portum tutissimum habeo, illaque subversa, ad me omnis multitudo conversa est, quae illius regebatur arbitrio, et quia illa deserta est, ideo ego implebor, sive quae plena fuit ante, redigetur in solitudinem. Quia igitur ista dixit, et ruinis Jerusalem, ego Dei iudicio propter peccata sua subversa est, insultatis, propterea non per nuntios, nec per quoslibet alios, sed ego ipse ero adversum te, Tyre, et instar fluctuum maris ascendere faciam contra te Babylonios cum plurimis nationibus, quarum **295** oppugnatione muri tui et turres destruentur, tantum ut usque ad solam coincidant, et pulvis illius radatur, sive in partes varias ventiletur, et sic humiliabitur, ut petra nitidissima comparetur: tantaque erit in urbe, quondam frequentissima, solitudo, ut sagenae piscatorum expandantur et siccentur in medio ejus. Ego enim Dominus locutus sum, cujus verba irrita esse non possunt, et tradam eam in direptionem gentibus. Filiae quoque ejus, quae sunt in agro sive in campo, hoc est in Phoenicis littore, urbes et oppida, vici atque castella interficientur gladio: metaphoricis, quasi filias appellavit, interfectionem ponit gladii, ut rerum sine cognoscent meesse Dominum, qui fieri ista precepi. Polest juxta tropologiam quia sor nomen Hebraicum vertitur in angustiam, omnis anima quae perturbationibus occupata est, Sor appellari, quae quando viderit pro suis vitis atque peccatis Dei iudicio subverti Jerusalem, in qua fuit templum et pacis visio, exultat et ad se putat urbis quondam inclity imperium transferendum. Quod et in contrariis dogmatibus accipitur, et in hominibus saeculi**

eradicabitur

(b) Vitiose erat tradam pro radam.

quando viderint hominem sanctum per negligentiam A litore civitates et castella subvertat, et postea obsideri faciat Tyrum, valletque eam exercitu, et aggero, et munitionibus, vineisque [Al. clypeisque] et arietibus impugnet muros et destruat, et tanta sit multitudo equitum ejus, ut pulvere equilatus, et sonitu ululantibus exercitiis, rotarumque strepitu et **297** equorum hianitu, urbis fundamenta moveant, et sic ingrediatur civitatem dissipatis muris, quasi de campo securus ingreditens, tantaque securitas sit vineis exercitibus, ut plateas Tyri conculcent equorum ungulae, et omnis populus in medio corraat civitatis, et status quondam nobiles, sive universa substantia in terram corruat, nihilque pristinorum divitiarum in expugnata urbe servetur, sed cum muris domus quoque nobiles destruantur, et tanta sit victorum saevitia, ut ligna et lapides, qui residui incendio fuerint, in medium mare projiciantur, et vel Nabuchodonosor, vel ipse Dominus quiescere faciat universam urbis laetitiam, quae prius in canticis et psalteris personabat, et ad solum usque subversa, sit siccatio sagenarum. Quodque sequitur: *Non edificaberis ultra*, videtur facere questionem, quomodo non sit edificata, quam hodie eernimus Phoenicis nobilissimam et pulcherriam civitatem. Ex quo quidam volunt in ultimo tempore haec Tyrum esse passuram, quae postea non sit edificanda. Sed quomodo Nabuchodonosor personam servare poterunt: praesertim cum legamus in consequentibus Nabuchodonosor oppugnasse Tyrum, et labori sui non accessisse mercedem: et propterea tradi ei Aegyptum, quia Dei sententia in Tyri oppugnatione servierit? Graecae et Phoenicis maximeque Nicolai Damasceni, et alias Barbarorum aiunt se, qui huic historiae contradicunt, legisse historias, et nihil super oppugnatione a Chaldaeis invenisse Tyriae civitatis, cum probare possimus multa dici in Scripturis facta, quae in Graecis voluminibus non inveniuntur; nec debere nos eorum auctoritati acquiescere, quorum perfidiam et mendaciam detestamur. Potest ergo quod dicitur, *non edificaberis ultra*, sic accipi, quod nequaquam ultra sit regina populorum, nec proprium habeat imperium, quomodo habuit sub Hiram et ceteris regibus; sed vel Chaldaeis, vel Macedonibus, vel Ptolemaeis, et ad postremum Romanis regibus servitura sit. Nulli autem ambiguum juxta anagogen Nabuchodonosor regem Babylonis, qui venit ab Aquilone, diabolum intelligi, cui cum sit ventus Jurrissimus et sinister, nomine *dexter* vocatur, praesumens sibi nominis dignitatem, et est rex regum **298** omniumque regnorum, quae ostendit Dominio, dixitque ad eum: *Haec omnia mihi tradita sunt, quae dabo tibi si procedens adoraveris me* (Ps. lxxv). Et in alio loco: *Equum et ascensorem projecti in mare* (Ezod. xv, 4). Iste filias Tyri, animas in angustia et in quo-

(a) Addit Victorius Deus, ex Vulgata Hebraicoque textu.

**296** (Vers. 6 seqq.) *Quia haec dicit Dominus (a): Ecce ego abducam ad Tyrum (sive ad te sor) Nabuchodonosor regem Baby lonis ab Aquilone, regem regum, cum equis, et curribus, et equitibus, et cotu populoque magno. Filias tuas, quae sunt in agro, gladio interficiet, et circumdabit te munitionibus, et comportabit aggerem in gyro, et levabit contra te clypeum, et vineas, et arietes (sive lanceas) temperabit in muros tuos, et turres tuas destruet in armatura sua. Inundatione equorum ejus operiet te pulvis eorum, a sonitu equitum, et rotarum, et currum movebuntur muri tui, dum ingressus fuerit portas tuas quasi per introitum urbis dissipatae (sive C ingrediens urbem de campo). Ungulis equorum suorum conculcabit omnes plateas tuas: populum tuum gladio caedet, et statuae tuae nobiles in terram corruent (sive substantiam fortitudinis tuae in terram deducet). Vastabunt (sive vastabit) opes tuas, diripient negotiationes tuas (sive spoliabit substantiam tuam) et destruent (vel destruet) muros tuos, et domos tuas preclaras (sive desiderabiles) subvertent (sive vertet) et lapides tuos et ligna tua et pulverem tuum in medio aquarum ponent (sive melio maris injiciet). Et requiescere faciam multitudinem cantorum [Vulg. cantioorum] tuorum (sive destruet multitudinem musicorum tuorum), et sonitus cithararum tuarum (sive vox organorum tuorum) non audietur amplius. Et dabo te in limpissimam (sive nitidissimam) petram. Siccatio sagenarum erit, nec edificaberis ultra, quia ego locutus sum, dicit Dominus Deus. Utramque editionem ex more conjunxi, et in quibus discrepant, ex latere copulavi, brevitati voluminum providens. Ergo quod dixerat, *Ascendere faciam ad te gentes multas sicut ascendit mare fluctuans*, et erit Tyrus in direptionem gentibus, sive ponit manifestius, quod Nabuchodonosor regem Babylonis adducet Dominus ab Aquilone, regem regum, cum equis et curribus, et cum infinita exercitus multitudo, qui prius subditas Tyro in*

dam peccatorum carcere positas, interficit in agro campoque latissimo, et circumdat Tyrum munitioibus suis, ut clausam teneat, et nullus ex ea Babylonii regis evadere possit imperium. Destruat muros turrosque subvertet, et quidquid forte habit in dogmatibus, inundatione equorum ejus et sonitu equitum rotarumque et curruum strepitu pertremiscent, et ingredientur portas ejus, nullo prohibente, et plateas civitatis : *Quia lata et spatiosa via est quae ducit ad mortem* (Matth. vii, 13), equorum ejus calcabunt ungulae, universamque substantiam sive status nobiles, quibus sibi imagines fixerant falsitatis, de quibus scriptum est : *Domine, in civitate tua imagines eorum dissipabis* (Ps. lxxii, 20), ad terram dejiciet, et destructis muris, domus quoque nobiles subvertentur, quas sibi paraverat, et in quibus exultabat, atque in tantam desolationem veniet, ut lapides ejus et ligna quibus edificaverat muros, et cements construxerat, projiciant in profundum, cantica que ejus et musica, quibus sibi in sapientia hujus saeculi confidebat, et omnis cithararum sonus non audietur amplius, et piscatio ejus cessabit, et erit humilis, ita ut siccatio saganarum, et ultra non edificetur, quia ad Domini sententiam tradita Nabuchodonosor, omnino subversa est, juxta quod et Apostolus dicit : *Quos tradidit Satanæ, ut discant non blasphemare* (1 Tim. i, 23). Loca difficilia sunt, et prudens lector ac diligens debet ignoscere labori meo. Aut si melius quid potuerit invenire, et ego in ejus transibit sententiam : dummodo noverit veniam quam mihi tribuet, se ab aliis accepturum.

(Vers. 15 seq.) *Hæc dicit Dominus Deus Tyro* : Numquid non a sonitu ruinae tuae, et genui interfectorum tuorum, cum occisi fuerint in medio tui, commovebuntur insulae ? Et descendunt de sedibus suis omnes principes maris : et auferent coronas suas, et vestimenta sua varia abjicient, et induentur stupore. In terra sedebunt, et attoniti super repentino casu tuo admirantur, et assumptes super te lamentum, dicent tibi : Quomodo peristi quæ habitus in mari, urbs inclinata, quæ fuisti fortis in mari cum habitatoribus tuis quos formidabant universi ? Nunc stupebant naves in die pavoris tui, et turbabantur insulae in mari, eo quod nullus egrediatur ex te. LXX : *Quia hæc dicit Dominus Deus Sor*. Nonne a voce ruinae tuae cum ingemuerint vulnerati tui, cum evaginatus fuerit gladius in medio tui, commovebuntur insulae, et descendunt de sedibus suis omnes principes maris, et auferent coronas suas, et vestimenta sua varia nudabuntur ? Furor insansient : in terra sedebunt, et formidabunt perditionem suam, et gement super te, et assumptes super te lamentum, et dicent tibi : Quomodo peristi et dissipata es in mari, urbs laudata, quæ fuisti fortis in mari ipsa, et habitatores ejus, quæ dedit timorem suum omnibus habitatoribus suis ? Et formidabunt insulae in die ruinae tuae, et turbabuntur insulae in mari in exitu tuo. Primum ipsa historie verba pandamus brevissima persequamur :

(a) Pro tui, quod Vaticanus ms. ope restitimus, vi-

A sensum dictorum operientes. *Hæc dicit Adonai Dominus Tyro*, quæ Hebraice appellatur soa (צו) : Numquid in die ruinae tuae, quando Nabuchodonosor oppugnante, corrueris, et in genui vulneratorum, sive interfectorum, qui occisi fuerint in medio tui, non commovebuntur insulae ? Et descendunt omnes reges de sedibus, sive solis suis, et principes maris qui diversis imperant insulis, et auferent diademata de capitibus suis, omnem regandi gloriam deponentes et vestes pretiosissimas, et incredibili varietate fulgentes, abjicient a se, et stuporis magnitudine ventur in amentiam, atque humilitate dejecti, sedebunt in terra, et cum te viderint corruisse, sibi similia formidabunt : nihilque putabunt in terra bonis esse perpetuum ; sed e contrario assumptes super te lamentum, et flebile canticum commemorabant, dicentes : Quomodo peristi quæ habitas (Al. habitas) in mari, urbs inelyta, sive laudata ? Tyrum enim fuisse insulam, et nullum habuisse de terra introitum, in Graecis, Latinisque, et Barbaris historicis legitimus : sed postea a Nabuchodonosor rege Chaldaeorum, vel, ut nonnulli affirmant, ab 300 Alexandro, rege Macedonum, jactos esse aggeres, et oppugnatione vineisque, et arietibus locum preparatum, ac de insula factam esse peninsulam. Tu igitur, o Sor, o Tyre, quæ quondam fuisti in cunctis fortissima insulis, sive in urbis omnium voce laudata cum habitatoribus tuis, quos universi timebant, quomodo subito corraisti ? Nunc stupebant, sive pavebunt super te insulae, et ut melius habetur in Hebraico, naves, in die pavoris et ruinae tuae, et turbabuntur insulae in mari. Unde consequens est supra naves legere, ne secundo ponatur insulae, eo quod nullus egrediatur ex te, sive, ut Septuaginta transtulerunt, in die egressionis tuae : quando fueris ducta captiva. Hæc interim quasi quaedam historie jacta sint fundamenta : nunc spirituale nitetur culmen imponere. Finge aliquem, diu servata pudicitia, multis floruisse virtutibus, et postea in aliquo gravi mortali peccato esse collapsum : nonne ad sonitum ruinae ejus interfectarumque virtutum omnes insulae movebuntur : hi videlicet qui salsis amarisque hujus saeculi tunduntur fluctibus ? et descendunt de throno superbiae suae, omnes qui in saeculi hujus sanguine principes videbantur, et humilitate dejecti, auferent diademata de capitibus suis, quæ videbantur bonis operibus possidere, et vestimenta varia diversitate virtutum abjicient et induentur stupore, sive timoris magnitudine quodammodo videbuntur insani ; sedebuntque humi, et stupentes super repentino casu ejus admirabuntur : intantum ut omnes assumant planetum et lamentationem super eum qui corruit, et dicant : Quomodo peristi, qui prius salvus eras ? quomodo corruisti, qui tanto tempore steteras, qui in mari hujus saeculi inter omnes inelytos putabaris, qui eras cunctorum opinione robustus ? et habitatores (a) tui, hoc est, cogitationes

tiose, nulloque, aut incongruo sensu erat, Tyri. Li-

fortissimæ adversum omnia ignita diaboli jaculare astantes, quæ prius erant formidini omnibus adversaris, versa sunt in stuporem. Sed et naves, omnes videlicet sancti, qui hujus saeculi fluctus transeunt, obstupescunt cum te viderint concidisse. In die pavoris et ruinae tuae turbabuntur insulae, ne et ipse 301 similia sustineant. Aliorum enim ruinae exempla justorum sunt, dum omnes infirmo et imbecillo statu fluctuantique vestigio : in isto saeculo commemoratur, et numquam est nostra certe securaque victoria : quando egredierentur ex te qui prius steterant ; vel in exitu tuo, in fine et consummatione tua. Non enim ex præteritis, sed ex presentibus judicamur. Cavendum quæ est, et semper timendum, ne veterem gloriam et solidam firmitatem, unius horæ procella subvertat.

(Vers. 19 seq.) *Quia hæc dicit Dominus* [Vulg. addit Deus] : *Cum dederò te urbem desolatam sicut civitates que non habitantur, et adduxero super te abyssum, et operuerint te aquæ multæ, et detraxero te cum his qui descendunt in lacum* (sive ad eos qui descendunt in foveam) *ad populum sempiternum, et collocaero te in terra novissima* (sive in profundo terrarum) *sicut solitudines veteres, cum his qui deducuntur in lacum* (sive descendunt in foveam), *ut non habitetis, et* [Vulg. Porro cum] *dederò gloriam in terra viventium* (sive ut non resurgas in terra viventium), *ad nihilum redigam te* (sive perditionem dabo te) *et non eris, et requisita non invenieris* [Vulg. addit ultra] *in sempiternum, dicit Dominus Deus*. Cum superioribus junge quæ dicta sunt. Quando te dederò, o Tyre, urbem in perpetuum desolatam, sicut civitates sunt alie quæ omnino non habitantur, et adduxero super te abyssum, et operuerint te aquæ multæ, vel hostium infinita multitudines, vel certe qui ad insulam loquuntur et ad urbem in insula constitutam tropologicè adversariorum frequentiam abissi fluctibus comparat : et detraxero te cum his qui descendunt in lacum, sive in foveam, ad eos qui in inferno sunt, de quibus et in Psalmis legitimus : *Introibunt in inferiora terræ : tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt* (Ps. lxx, 10, 11) ; *ad populum sempiternum, ubi est fletus oculorum, et stridor dentium, et posuero te in terra novissima, in qua antiquus draco constitutus est, et sicut veteres solitudines atque deserta, ubi nulla bonorum recordatio, sed poenæ erunt sempiternæ, neque te fecero suscitari in terra viventium, de quo scriptum est : Beati miles, quantum ipsi possidebant terram* (Matth. v, 4). Et in alio loco : *Placebo Domino 302 in regione vivorum* (Ps. cxix, 9) : tunc redigeris in nihili, sive peribis in æter-

quet Hieronymum insistere Scripturæ verbis ad Tyrum, quæ fuisti fortis in mari cum habitatoribus tuis, quos formidabant universi.

(a) Omittunt editi libri particulam ה, lamed, loquentes ירל, quod sine lamed non potest sonare in sempiternum. MARZ.

(b) Pluribus hæc de re in fine commentariorum in Isaiam diximus, et ad dialog. 4 contra Pelagian., num. 28. Duplicem nempe damnatorum classem dis-

num, et ultra non eris, secundum illud quod in alio psalmo scriptum est : *Dimitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero* (Ps. xxxviii, 14). Non quod esse desinat qui in ponis est sempiternis : sed quod ego non vivit, in Scripturis sanctis dicatur non subsistere. Unde et Esther contra idola loquens : *Ne tradas, inquit, sceptrum tuum his qui non sunt* (Esther xiv). Uique erant quibus obsecrat ne tradatur ; sed Deo non erant, qui virtutibus, et viventi Deo esse cesserant. Et hoc notandum, quod queritur Tyrus ab eo qui venit querere, et salvam facere quod perierat, et nonaginta novem ovibus in montibus derelictis, querit unam erroneam ovem (Luc. xix). Multis quoque quæ unam drachmam perdidit, querit, et invenit, et vicinas convocat ad lætitiæ societatem (Ibid., 45). Sin autem requisita non invenitur Tyrum, non est querentis vitium, sed ejus qui boni pastoris fugerit manum. Et ultra, inquit, *non eris in sempiternum* ; sive ut (a) in Hebraico LOLAM לולל, et in Græco λολα, scribitur, unum saeculum significat, juxta illud Isaiæ, qui post septuaginta annos dicit Tyrum restitendam in integrum statum (Isa. xxiii). Aiunt autem unum saeculum, id est, humane temporis ætatis, septuaginta annorum numero supputari. Psalmista dicente : *Dies annorum nostrorum, in ipsis septuaginta anni*. Sin autem in potentibus, octoginta anni, quidquid supra, labor et dolor est (Ps. lxxlxx, 16). Hoc metaphrasticè ; breviter de Tyro diximus. Quod et ad eos referri potest qui in angustia hujus saeculi constituti, deducuntur ad inferos, et operiuntur abyssis fluctibusque poenarum, et trahuntur ad inferiora terræ, et his copulantur qui in veteri solitudine sunt, et deducuntur in lacum, sive in foveam sempiternam, ut ultra non habitentur a Spiritu sancto. De quibus scriptum est : *Impius cum ceciderit in profundum malorum, contemnit* (Prov. xviii, 3). Nec de cætero erunt in terra viventium, sed peribunt, et redigentur ad nihil, et Deo esse cessabunt. Quibus testimoniis abutuntur, qui dicunt impiorum (b) et non peccatorum poenæ esse perpetuas : qui quæsit a Deo, non sunt inventi, 303 et in æternum esse cesserunt : quia suo vitio perdidit eum qui dicit : *Ego sum vita* (Joan. xiv, 6).

(Cap. XXVII.) *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Tu ergo, fili hominis, assume super Tyrum lamentum, et dices Tyro quæ habitavit in introitu maris, negotiationi tuorum ad insulas multas* (sive ab insulis multis.). *Hæc dicit Dominus Deus*. Si voluero totam prophetiam contra Tyrum, sive super lamentatione Tyri, uno sermone comprehendere, et lon-

tingni oportere ad Hieronymi mentem, quorum alios, quos ille impios vocat, æternis, alios quos peccatores, sive quos aut peccatorum ponituerit, aut leviora crimina obstrinxerint, finiendis aliquando cruciatibus deputat. Confuso autem antea alique incommodo sensu legebatur, quod dicit impiorum atque peccatorum poenæ non esse perpetuas. Nobis ad veram lectionem restituendam supplicat tulere Vaticanæ Chartæ et Rabanus.

gum faciam, et sensum lectoris obscurum; dum omnia simul non potest mente retinere, præcipue in quibus ab Hebraico in hoc loco LXX editio discrepat, hoc est, quæ addiderit, quæve subtraxerint. Itaque nostra erimus interpretatione contenti, et sciubi dissonant, ex latere copulabimus, perfectam omnium Deo (a) scientiam reliquentes; et quid nobis videatur in singulis, breviter admonemus. Qui plangitur, adhuc curæ est ei a quo plangitur. Unde et Samuel flebat atque plangebat super Saul (II Reg. xv). Et apostolus Paulus lamentatur et luget super his qui fornicati sunt et non egerunt penitentiam (II Cor. xii). Et Jeremias Lamentationes super eversione Jerusalem quatuor scribit alphabetis. Habitat ergo, juxta littoram, Tyus, sive Sor, in introitu maris: vel quod prius insula fuit, vel quod portu tullissimo de alio venientes recipit naues, et est negotio populorum ad insulas multas, sive de insulis multis. Quod quidem usque hodie perseverat, ut omnium propemodum gentium in illa exerceantur commercia. Cæptam autem interpretationem sequentes, quidquid de Tyro dicitur, referamus ad *סוּרְיָה*, id est, *angustias istius mundi, quoniam maligno positus est, et variis perturbationibus quasi fluctibus coarctatur atque percutitur*. De hujusmodi negotioribus et in psalmo mystico sermone narratur: *Qui descendunt mare in navibus, facientes operationes in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo* (Ps. cvi, 23, 24).

(Vers. 3.) *O Tyre, dixisti, Perfecti decoris ego sum* (sive dixisti, *Circumdedi michi ego decorem*) *et in corde maris sita*. Primum crimen est Tyri, si quid videtur habere boni, non Dei putare, sed suum, et **304** omnem pulchritudinem, quæ illi de diversis venit regionibus propriæ æstimare diligentie atque virtutis. Dixit enim: *Perfecti decoris ego sum* sive ego michi circumdedi decorem, cum sit in corde, hoc est, in medio maris sita, et quasi insula moveatur, et fluctuet, et undarum illusionibus confringatur. Quod autem cor maris, medium significat, et ille propheticus sermo demonstrat: *Prophæta non timebitus cum conturbata fuerit terra, et translati montes in cor maris. Souerunt et turbata sunt aque eorum* (Ps. xlv, 2, 3). Sed et Dominus noster in corde terre, hoc est, in medio, ad *Al. et ad* inferos dicitur descendisse. Vera autem et perfecta pulchritudo in nullo hominum, nisi in Christo corpore, quod interpretatur Ecclesia, et multorum sanctorum virtutibus congregatur. Unde et ipse loquitur ad sponsam: *Tota pulchra es, proxima mea, et macula non est in te* (Cant. iv, 7).

(a) Sic habent post Victor. mss. quoque nostri. Martianeus, post Erasmus, *sententiam*.

(b) Qui suo loco subsequitur ex LXX interpretatione versiculos, hic quoque frustra, atque incommodo ad seriem orationis respectu ponendatur, quem nos ad mss. fidem expungimus, et suo semel loco recensemus.

(c) Legunt iidem editores Erasmus et Marian., secundam vocem *benaiç*, quæ *filios tuos* significat; sed

(Vers. 4, 5.) *Finitimi tui qui te edificaverunt, impleverunt decorem tuum. Abietibus de Sanir extruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Cadrum de Libano tulerunt, ut facerent tibi malum.* (b) Pro quo nescio quid volentes, ita LXX transtulerunt: *Beelini filii tui circumdederunt tibi decorem: cedrus de Sanir edificata est tibi: tenues tabulas cyprinas de Libano tulerunt, ut facerent tibi malos abiegnos*. Sermo enim *Beelin*, in hoc loco apud Hebræos penitus non habetur, sed pro *Beelin* scriptum est *בְּעֵלִי* (*בְּעֵלִי*), quod significat *terminos tuos*. In eo quoque quod dixerunt, *fili tui*, verbi ambiguitate decepti sunt, et scripturæ similitudine, dum pronuntiatione diversa eadem litteræ, *cæmentariorum*, (c) et *flitorum*, *בְּנֵי* et *בְּנֵי* leguntur. O igitur Tyre, que dixisti per superbiam, Perfecti decoris ego sum, sive ego decorem michi circumdedi, cum sis sita in medio mari, audi quanta tibi Dei largitate collata sint. Finitimi et contermini tui, qui non de longinquis, sed de vicinis sunt regionibus, ipsi impleverunt decorem tuum, et tu putas tuum esse quod alienum est? Et loquitur quasi ad navem *ἡρώδης*, urbis significans pulchritudinem, et rerum omnium abundantiam, ut postquam universam illius suppellectilem descripsit, malum, antemas, **305** remos, vela, proram, carinam, funes, opertoria, pelles, et cætera quibus navium optime instructorum usus indiget: tunc tempestatem illi, et ventum austrum, quo fluctus maximi commovebantur, venire denuntiat, et eam subjacere naufragio. Per que significat urbis Tyrie eversionem a rege Nabuchodonosor, sive, ut multi putant, ab Alexandro rege Macedonum, qui sex mensibus ipsam urbem obsidisse, et cepisse narratur, postquam Darium vici in Lycia. Juxta mysticos vero intellectus, abietibus sive cedris de Sanir, navis Tyrie tabulata caduntur, quibus textitur atque compingitur, et cedro sive cyprisso de Libano malus ejus: (d) abietibus propter levitatem [*Fl. levitatem*] juncturasque tabularum mollius invicem se tenentium atque mordentium: sive cedris, quod lignum impetrabile est. De *Sanir* autem dicitur, quod interpretatur *via luceræ*; et ut nos verius arbitramur, *dens vigiliarum*, eo quod omnis navis prosperitas, et illustratio venerit ex vero lumine. *Sanir* autem mons juxta litteram ipse est qui et Hermon, quem alii vocant Sanior. Lege historiam. *Libanus* interpretatur *candor*, sive *dealbatio*: quod et ipsum ad gratiam pertinet aliunde venientem.

(Vers. 6.) *Querens de Basan dolaverunt in remos tuos: transtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, et*

non legunt primam *bonaiç*, quæ *cæmentarios*, sive *edificatores tuos* sonat. Distincte tamen mss. codices retinent voces a nobis editas; unde facilis est conjectura, nulla manuscriptorum exemplaria contulisse mox citatos auctores ad restitutionem Hebræorum verborum. MAR.

(d) Supplet Victor, quorumdam ope mss. verbum *erigitor*.

*prætoriola de insulis Italiæ. LXX: De Basan fecerunt A remos tuos, et templa tua, et fecerunt tibi ex ebore domos sive vestres de insulis Chetitim*. Quanto pulchritudo navis, et suppellectilis ejus, ut remos haberet cedris, non undelicit, sed de Basan, et transtra eburnea, et prætoriola, sive collaria, in quibus merces pretiosissima reponuntur, de insulis Chetitim, quod nos in *Italian* vertimus: ex ea regione quæ Græciæ propinquier est, omnes Occidentalium insularum partes intelligentes. Dicamus ergo juxta anagogen, remos fieri navis Tyrie de Bazau, de qua et in Psalmis scribitur: *Dixit Dominus, de Basan conertam de profundo maris* (Ps. lxxvii, 23). Basan in lingua nostra interpretatur *ignominia*. Eos igitur qui fuerunt in profundo maris, et ignominia peccatorum, convertit Deus, et convertit in remos, ut cum Apostolis navigantes, possint ad terram, et **306** ad littora pervenire; et sunt transtra de ebore, cum mortificaverint corpora sua: vel usum dentium ad laudes Dei contulerint, et prætoriola, sive cellaria de insulis Chetitim, quæ juxta Hebraici sermonis etymologiam vertitur in *percussam*, ut plagis diaboli non tam infecta sit, quam probata. Possumus ex ebore, et silvestres domos dicere de insulis Chetitim, quas heretici non in domo Dei, sed in navi Tyria fabricare conantur. Et ipsi habentes ebur suum sermonis, et lingue edificantes templa Dei templo contraria, et domos silvestres, habitacula bestiarum, cum Scriptura dicat in domo Dei memora, et silvas, ac lucos non esse plantandos (Deut. xii).

(Vers. 7.) *Byssus varia de Egypto texta est tibi in velum, ut poneretur in malo: hyacinthus et purpura de insulis Elisa, facta sunt operimentum tuum. LXX: Byssus cum varietate de Egypto facta est tibi in stratum, ut circumdaret tibi gloriam, et operiret te hyacinthus, et purpura, de insulis Elisa facta sunt opertoria tua*. Quia dixerat Tyrus, *Perfecti decoris ego sum, vel circumdedi michi ipsa pulchritudinem*, arguit quid a singulis acceperit regionibus, secundum illud Scripturæ: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti* (I Cor. iv, 7)? Describitur ergo quid unaquaque mittat provincia, secundum illud Virgilianum (Georg., lib. i):

India mittit ebur: molles sua thura Sabæi  
At Galybos duri ferunt, virosaque Pontus  
Castorea,

et cætera. Byssus in Egypto quam maxime nascitur, ex qua contextum est Tyrie navis velum, quod

(a) Consule Scaligerum in Append. ad librum de Emendatione Temporum. Victiorius quoque *Biblia* supra atque infra legi vult ad Hebræum *בְּלָבַל*, factumque errore librariorum penes LXX *Βελλω*, pro *Πελλω*. At vero questionem præcudit omnem Hieronymus in Eusebiano Libro *Leorum* ad B litteram ex libris Regum. *Biblos*, inquit, *civitas Phœnicis, cujus meminit Ezechiel, pro qua in Hebraico continetur Gobel*. Idem itaque *Biblia* sunt atque *Giblia*. Vid. III Reg. v, in fine.

(b) Hoc Psalmi testimonium laudans S. Doctor, ut probet *Sidomios* in venatores verti, memorie videtur

suspenditur malo, et operimentum illius, quod in solis calore atque tranquillo nautis atque veteribus præbet umbraculum, de hyacintho et purpura fit; quæ sunt de insulis Elisa, Ionii maris sive appellans insulas. Porro juxta Septuaginta de bysso in stratum, et in requiem Tyrie navis velamenta texuntur, ut his operata gloriosior sit, et circumdata amictum habeat pulchriorem. Byssum autem refert ad terram, quia ex terra oritur, et hyacinthum ad aerem, purpuram ad mare ex quo conficitur, addito cocino bis tincto, quibus Pontificis vestitura **307** texturatur, sæpead monitum quod quatuor elementa significat: terram, ignem, aerem, et aquas, ex quibus constant omnia, quæ sibi assumit Tyrus, ut Dei creaturis non utatur cum gratia, sed dicat: *Perfecti decoris ego sum: vel decorem michi ipsa circumdedi*.

(Vers. 8, 9.) *Habitatores Sidonis, et Aradii fuerunt rimiges tui. Sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui. Senes Biblii et prudentes ejus præbuerunt nautas ad ministerium varie suppellectilis tue. Omnes naves maris, et nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tue. LXX: Principes tui habitabant in Sidone, et Aradii fuerunt rimiges tui Sapientes tui Sor qui erant in te, isti gubernatores tui. Senes Biblii, et sapientes ejus erant in te: isti confortabant consilium tuum, et omnes naves maris, et rimiges earum facti sunt tibi in Occidentem Occidentis*. Dixerat supra: *Finitimi tui qui te edificaverunt, impleverunt decorem tuum*: antequam veniant ad eos qui longe habitant, proximarum provinciarum describit auxilia. *Habitatores*, inquit, tui, sive principes Sidonis et Aradii, quæ vicina est insula, rimiges tui. Sapientes tui, o Tyre, facti sunt gubernatores tui. Ad sapientes enim proprie pertinet gubernatio, Scriptura dicente: *Quibus non est gubernatio, cadent quasi folia* (Prov. xi, sec. LXX). Senes sive seniores (a) *Biblii*, et prudentes ejus præbuerunt nautas ad ministerium tuum, sive confortaverunt consilium Tyri, et variam suppellectilem præbuerunt: omnesque naves maris, et nautæ earum fuerunt in populo negotiationis Tyrie, sive in Occidentem Occidentis. Hoc interim secundum litteram. Cæterum juxta mysticos intellectus quia *Sidonii* interpretantur *venatores*, et *Aradii*, *deponentes*: dicimus Tyrum gloriosam, et superbissimam civitatem, quæ, vento flante, postea contentenda est, habere oves, sive principes venatores, de quibus scriptum est: **308** *Anima nostra quasi passer erepta est de laqueo venantium*. Ubi enim nos legimus *venantium*, (b) in Hebræo scriptum est,

confusus suæ, Hebraicum exemplar consulere prætermisisse. In omnibus enim libris hoc loco habetur in Hebræo *Joesim*, *יוֹשִׁים*, non, ut ipse ait, *Sidonii*; Et *Joesim* quidem *aveps*: *venator* autem *יוֹר* *Saiad* proprie dicitur. Quamobrem rectius in libri Nominum, *Sidon*, interpretatur *venator macroris*. Verum, inquit Victor, adeo constanter Hieron. hoc semper assit, ut non cum lapsam memoria, sed mutatum codicem Hebraicum jam credam. Infra cap. xxviii: *Sidonii*, inquit, interpretatur *venatores*, de *yubus* et in Psalmis scriptum est: *Anima nostra sicut passer*, etc. Et cap. xxxi: *In Hebraico verius positum est,*

*Sidoniorum.* Isti venantur incautas animas in sublimibus constitutas, et ad terrena deducunt, et effluantur remiges, ut ducant eas ad naufragia. Sapientes autem Tyri, qui in malam partem accipiuntur, per quam sapientiores sunt filii tenebrarum a filiis lucis, ipsi gubernant Tyrum naufragio preparatam (*Luc. xvi.*). Seniores Biblii et prudentes ejus præbuerunt nautas Tyro ad ministerium, sive confortaverunt consilium ejus. Sacra narrat historia, seniores plurimos fuisse a Domino reprobatos, et juniores electos in typum Synagoga et Ecclesie. Senior Cain abjicitur, et Abel junior eligitur (*Genes. iv.*): Ismael filius Abraham alienus a patre est, et Isaac junior hereditatem accepit (*Genes. xxi.*). Filiorum quoque Isaac senior Esau venator est, et vagatur in salubris, junior Jacob simpliciter habitat domi (*Genes. xxv.*). Underscriptum est et in Malachia: *Jacob dilexi: Esau autem odio habui* (*Mal. i. 2.*). Et recte juxta Apostolum (*Rom. ix. 13.*), nihil in malis utero constituti boni vel mali fecerant, nec habebant meritum nec offensam, ut alter eligeretur, et alter abjiceretur, nisi quod in typo, ut diximus, Synagoga et Ecclesie, senior repellitur, et assumitur junior. Omnes, inquit, naves maris et nautæ earum fuerunt in populo negotiationis Tyra, sive in Occidentem Occidentis. Quomodo dicitur Canticum Canticozum, et sæculum (*Al. sæcula*) sæculorum, et opera operum; ut canticum majus alius canticis sit, et sæculum prolixius alius sæculis, opusque cæteris operibus utilius: sic appellatur Occidens Occidentis, et magnitudinem Occidentalium partium significet. Et pulchre naves maris, et nautæ earum, et remiges qui in Tyriæ navis auxilio sunt, non pergunt ad Orientem, nec ad ortum luminis, ubi sol justitiæ nascitur, sed ad Occidentem Occidentis, ubi lumen occumbit, **309** et ubi tenebrarum exordium est.

(Vers. 10.) *Persæ et Lydi* (*Vulg. Lydiæ*) et *Libyæ* erant in exercitu tuo, viri bellatores tui: *clipeum et galeam* suspenderunt in te pro ornata tuo (sive peltæ, et galeas suspenderunt in te ipsi dederunt gloriam tuam). Persas fuisse fortissimos, quorum rex Cyrus, ut Isaiæ vaticinio prædicatur (*Isa. xlv.*), subverso Astyage, rege Medorum, Babylonem cepit, et sacra, et secularis narrat historia. Lydos quoque illo tempore inter gentes robustissimas reputatos, quorum rex Cresus ab eodem Cyro captus sit, Xenophon scribit plenissime. Et Libyas cum Troglodytis et Æthiopiis venisse contra Jerusalem, in Paralipomenon volumine legitimus (*II Par. xii.*): qui quia illis temporibus florentissimi erant, famosi ad prælia pugnatōres, Tyriæ urbis defensores esse

*universi Sidonii, quos nos in venatores vertimus, juxta illud quod scriptum est: Anima nostra crepta est sicut passer de lago venantium, pro quo in Hebraico positum est Sidoniorum.*

(a) Ad mss. fidem restitimus post Victorium turribus, juxta Hebraicum בְּגוֹרֹתֵינוּ, et Latinam Hieronymi versionem. Martianeus cum Erasmo urbis

memorantur, et ad terrendos hostes scuta et galeas inter murorum propugnacula suspendisse. Spirituales autem intelligentia illud sonat, quod *Persæ*, qui interpretantur *tentantes, sive tentati*, et *Lydi*, quos generatos intelligimus; et *Libyæ*, qui Hebraico sermone appellantur פְּרִיט (פְּרִיט), et vertuntur in os (ab ore, non ab osse), frustra Tyrum nilantur defendere, cum tentatione superentur, et generationi ac libidini serviant, cassaque tantum verba multiplicent, non habentes galeam salutis, nec scutum fidei (*Ephes. vi.*); sed gloriam tantum strepitumque sermonum præstant ad ornatum illius.

(Vers. 11.) *Fili Aradii cum exercitu tuo* [*Al. suo*] erant super muros tuos in circuitu: sed et *Pygmei qui erant in (a) turribus tuis, pharetras suas* [*Al. suas*] suspenderunt in muris tuis per gyrum, ipsi compleverunt pulchritudinem tuam. LXX: *Fili Aradiorum, et fortitudo tua super muros tuos, in circuitu custodes in turribus tuis erant. Pharetras suas suspenderunt super propugnacula tua per gyrum. Ipsi perfecerunt decorem tuum.* Verbum GAMADIM (גָּמָדִים), Aquila prima editio, *Pygmeos*: Symmachus, (b) *Medos*: Septuaginta, *custodes*: Theodotus *Gomadim*, ipsum Hebraicum, interpretati sunt. Aradum insulam que tota sit civitas, et contra se positum oppidum Antaradum habeat, vicinaque sit Tyro, et prætetat in Phœnicis litore **310** continentis terre, usque hodie cernimus: hi sunt in exercitu urbis Tyriæ custodesque turrium ejus, et suspenderunt pharetras suas peregrinum, complectantque pulchritudinem ejus, ut sagittarii esse doceantur, sive pygmei sunt, hoc est bellatores, et ad bella promptissimi, גָּמָדִים פְּרִיטֵי, que Græco sermone in *certamen* vertitur. Sin autem Aradii dependentes sonant, omnis qui pretendit falsi nominis scientiam, et habet in pharetra peccatoris sui ignita diaboli jacula, quibus deceptorum corda vulnerat atque succendit, Aradius appellandus est. Cupit enim deponere eos qui nituntur ad alta conscendere, et complet pulchritudinem Tyri, de qua in Proverbiis scriptum est: *Non te decipiat pulchritudinis desiderium, ne captaris oculis tuis* (*Prov. vi. 25.*). Et iterum: *Sicut inaveris in naribus porce, sic mulieri male moratæ pulchritudo* (*Ibid. xi. 22.*).

(Vers. 12.) *Carthaginenses negotiatores tui a multitudine cunctorum divitiarum, argento, ferro, stanno, plumboque repleverunt nudinas tuas.* Non solum in præsentī loco, sed et in Isaiā, ubi scriptum est: *Ululate naves Carthaginis* (*Isai. xxiii. 14.*), cæteri interpretes verbum Hebraicum transtulerunt *tharsis* (תְּרַשִׁישׁ) quam coloniam esse Tyriorum nulli dubium est. Ipsi de Occidentis partibus argento, ferro, stanno et plumbo, Tyri nudinas repleverunt. *Tarsis* in lingua nostra

retinuit.

(b) Dubios facile verbis גָּמָדִים בְּרִיטֵי, *Gam madim*, pro uno *Gamadim* legitur Symmachus, qui גָּמָדִים בְּרִיטֵי, sed et *Medi*, est interpretatus. Mox Archimæus: *Theodotus Gomadim ipsum*, etc. — Theodotus legebat *Gomadim*, non *Gamadim*, ut falso ponitur in antea editis libris. *Mart.*

sonat *exploratio gaudii*. Exploratores autem hic non in bonam partem debemus intelligere, quales Moyses miserat ad explorandam terram repositionis (*Num. xiii.*), sed in contrariam, quales et Apostolus vitare se dicit: *Propter subintroductos falsos fratres, qui intraverunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo* (*Galat. ii. 4.*): et de quibus Joseph loquitur: *Exploratores estis: considerare vestigia regionis venistis* (*Gen. xlii. 9.*). Fratresque ejus intelligentes crimen esse non modicum aliena per insidias explorare, responderunt: *Non sunt exploratores servi tui.* Isti ergo nudinas Tyri non auro, nec lapide pretioso, sed argento, ferro, stanno, plumboque multiplicant, habentes eloqui venustatem, et arma ad expugnandum; et in stanno eloqui similitudinem quod mentitur argentum; et in plumbo impietatem gravissimam, **311** juxta Zachariam (*Zach. v.*), in quo mulier sedit super talentum plumbi, et Ægyptii demersi sunt in profundum sicut plumbum. Longa singulorum disputatio metallorum, sed brevitate studentum est.

(Vers. 13, 14.) *Græcia, Thubal, et Mosoch ipsi in stiores tui, mancipia et vasa aenea* [*Vulg. aera*] adduxerunt populo tuo: de domo Thogorma equos et equites, et mulos adduxerunt ad forum tuum. LXX: *Græcia universa, et adjacentia ejus, ipsi negotiatores tui in animabus hominum, et vasa aenea dederunt mercatum tuum: de domo Thogorma, equos et equites, et mulos dederunt nudinas tuas.* Jones, inquit, qui Hebraice appellantur Javan, et Thubal, id est, Iberi Orientales, vel de Occidentis partibus Hispani, qui ab Ibero flumine hoc vocabulo nuncupantur, et Mosoch, quos Cappadocæ intelligimus, quorum metropolis que postea ab Augusto Cæsare Casarea appellata est, usque hodie lingua ipsorum Mazæa dicitur: isti pretiosum Tyri fecerunt commercium, ut mancipia, et aenea vasa ex Corintho adducerent Tyrum, et de domo Thogorma, id est, de Phrygia equos, et equites et mulos, quorum quondam illa provincia maximam habuit copiam. Aiunt Hebræi Græciam, id est, (a) Javan, interpretari (b) est, et non est: quod proprie refertur ad sapientiam secularem, in qua si recte aliquid reperitur, est appellatur; si in contrariam partem, non est. Multa enim nature bono (*Al. bona*) et ipsi deserunt de officio, de continentia, de opibus contemnendis: quod proprie sibi Stoici vindicant, et videtur animas hominum quos deeeperunt, lucrifacere: habentque vasa aenea, quibus mentitur auri similitudinem, que ingerunt populis Tyri, ut eos falsæ doctrinæ opinione sup-

plantent. De domo quoque Thogorma, quod interpretatur *perigrinus et advena*, ad forum et nudinas ejus equi adducuntur, et equites et muli, de quibus scriptum est: *Fallax equus ad salutem* (*Ps. xxxii. 17.*), Et in alio loco: *Dormitaverunt omnes qui ascenderunt equos* (*Ps. lxxv. 7.*) Et in Psalmis: *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (*Ps. xxxi. 9.*). Quamobrem et Doeh **312** accusator et interfecto sacerdotum, præfectus multorum fuit (*II Reg. xxii.*), et hos esse de domo advena atque peregrini, qui non comedant carnes agni, de quibus scriptum est: *Advena et mercenarius non comedent ex eo* (*Exod. xii. 43.*); ut omnes nudina Tyri his mercimoniis compleantur.

Fili Dadan negotiatores tui. Pro quo nescio quid volentes Septuaginta, filio Rhodiorum interpretati sunt: nisi forte prima litteræ falsi similitudine (τ et ρ), ut pro Dadan legerent Radan, quæ et ipsa Cykladum maxima est, et in Ionio mari quondam urbes potentissima, navaliq; certamine gloriosa, et propter litusimum portum mercatorum omnium receptaculum. Et quia Rhodii in linguam nostram vertuntur *videntes judicium*, de his nunc tropologicè dicitur, qui cernunt iudicij veritatem, et ipsi non faciunt, dicente Apostolo: *Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui iudicas.* In quo enim iudicas alium, teipsum condemnas. Eadem enim facis que iudicas (*Rom. ii. 1.*). Sed melius est DADAN alterius loci nomen accipere, ut et in Hebraico, et apud cæteros interpretes habeatur.

(Vers. 15, 16.) *Insule multe negotiatores manus tuæ: dentes eburnos et hebeninos commulaverunt in pretio tuo.* Syrus negotiator tuus, propter multitudinem operum tuorum, (c) guttam, purpuram, et scutulata, et byssum et sericum, et Chodchod [*Vulg. coccum*] proposuerunt in mercatu tuo. LXX: *Ex insulis multiplicaverunt negotiationem tuam: dentes elephantinos, et his qui introducebantur reddebas mercedem tuam. Nomines negotiationem tuam a multitudine mercatus tui: in aphec, staeten, et polymita de Tharsis et Ramoth et Chodchod dederunt in nudinas tuas.* Multum ab Hebraico in præsentī loco Septuaginta editio discrepat; ideo juxta utramque pauca dicenda sunt: in Tyri mercimoniis occupati, ad reliquas prophetias tardius transeamus. Filii Dadan negotiatores Tyri, de multis insulis multiplicaverunt negotiationem ejus, ita ut dentes elephantorum darent his qui veniabant ad commercium ejus, et haberent homines in nudinis propter negotiationis multitudinem. Haberent autem **313** in *Alphech*, (d) quod de Theodotiois edi-

Martianeus animadvertit. Monendum vero violentam hanc falsamque esse etymologiam, nomenque suum Javan trahere ex יָבָן, cuius radix est יָבָן, quod *pluchrum esse significat.*

(c) Mavult ad Vulgatæ ingenium Victor., gemmam legi. Hebræum יָבָן, infra, cap. xxvii, vertitur pro *carbunculo*, sicutque alibi.

(d) Theodotio vero transtulit εἰς Νάπηξ, in *Naphech*; nam quod Latine legitur in *Alphech*, et Græce εἰς Ἀφῆχ, cum *Naphech* legendum sit juxta Hebræum, ex

tione in Septuaginta additum est: pro quo Symmachus vertit, *polymita*. Stacten quoque, pro quo omnes alii *purpuram* interpretati sunt, quæ Hebraice dicitur **ARGAMAN** (אַרְגָּמָן) et *varietates ex Tharsis*, pro quo in Hebræo **BUS** (בִּזְיָ) dicitur, quæ ab omnibus in *byssum* translata est. Tharsis autem in presenti loco penitus non habetur. Et *ramoth*, inquit, et *chodchod* *deserunt in nudinis tuis*; quod ita habetur in Hebræo, nisi quod pro *ramoth*, *Aquila serica*, vel *subtilia*, interpretatus est. *Chodchod* vero omnes interpretes, ita ut in Hebræo positum est (חֹדְחֹד), translulerunt. Igitur, juxta Septuaginta, filii Rhodiorum negotiatores Tyri, de insulis plurimis multiplicaverunt negotiationem ejus: juxta Hebraicum, post filios Dadan negotiatores ejus, insula quoque diversarum gentium auroerunt in mercimoniis ejus, afferentes dentes eburneos ex India, et ligna hebenina, quæ nigri coloris pretiosissima sunt, et commutaverunt cum aliis Tyri mercibus. Syrus quoque fuit negotiator Tyri: pro quo in Hebræo positum est **ARAM** (אַרָּם), in cujus loco Septuaginta *homines* interpretati sunt, pro **ARAM** legentes **ADAM**, et *res* et **DALETH** litterarum, sicut supra, decepti similitudine. Usque hodie autem permanet in Syris ingonitus negotiationis ardor, qui per totum mundum luroi cupiditate discurrunt, et tantam mercandi habent voraniam, ut, occupato nunc orbe Romano, inter gladios, et miserorum nece querant divitias, et paupertatem periculis fugiant. Istiusmodi homines negotiatores Tyri sunt, qui polymita, purpuram et scutulata mercantur: byssum quoque et sericum, et chodchod proponunt in mercatu ejus. Pro *purpura*, quam omnes interpretati sunt; *stacten*, id est, *guttam*, Septuaginta translulerunt. Chodchod autem quid significet, (a) usque in presentiarum invenire non potui. Alii autem Hebræi, omnes pretiosissimas merces hoc nomine significari, vel speciem quamdam esse pretiosarum mercium, quam Romanus sermo non resonet, vel communi vocabulo **314** scruta venduntur. De multis autem insulis, ut transeamus ad anagogen, quæ salis (*Al. falsis*) et amaris hujus sæculi tunduntur fluctibus, deserunt negotiatores Dadan dentes eburneos, candorem eloquentiæ pollicentes; de quibus scriptum est: *A domibus eburneis ex quibus delectaverunt te filie regnum in honore tuo* (Ps. lvi, 9). Sed non sunt candidi, nec imitantur sponsam de qua dicitur: *Quæ est ista quæ ascendit dealbata, innitens super frutruetum suum* (Cant. viii, 5)? verum hebenini nigri coloris, qui non possunt suam mutare nigredinem. Jeremia dicens: *Si mutabit Æthiops pellem suam, et pardus varietatem suam* (Jer. xiii, 24). Syrus quoque, id est, *Aram*, qui interpretatur *excelsus*, et tumet superbia, negotiator Tyri est, et in multitudine operum Tyriorum defert

concursum duarum N factum est, quarum alteram librarum perperam omiserunt.

(a) Ipse interpretatus est *jaspidem* in Isaii lvi, 12, qua de re in commentariis Ubi, inquit, nos *jaspidem*, sequentes **LXX**, dicitur, in Hebræo scriptum habet

A falsi nominis scientiam, multas varietates, et stacten odoris optimi re-promittens, et purpuram regio dignitatis, et scutulata ex arte dialectica, et byssum, pro qua Septuaginta *Tharsis* interpretati sunt terra operibus deditus: et sericum, pro quo in Hebræo scriptum est **NAMOTH** (נַמּוֹת), quod interpretatur *visio mortis*. Omnia enim opera terrena ad interitum properant; et chodchod, quidquid illud est quod intelligitur, proponens in nudinis Tyri. Dadan autem ex his mercibus quæ a negotiatoribus ejus inusulique dicuntur afferri, vel India regio intelligenda est, vel Idumeorum ac vastæ solitudinis, ut nonnulli æstimant, sonatque *cognitionem*, ut similitudinem divinatorum dogmatum in hereticis cognoscamus.

(Vers. 17.) *Juda et terra Israel ipsi institores tui, in frumento primo: balsamum et mel, et oleum, et resinam proposuerunt in nudinis tuis*. **LXX**: *Judas et filii Israel, isti negotiatores tui in frumenti commercio et unguentis: primum mel et oleum, et resinam deserunt in nudinis tuis*. Verbum Hebraicum **PHANAG** (פָּחָג) *Aquila*, Symmachus et Theodotio ita, ut apud Hebræos positum est, translulerunt: pro quo **LXX** unguento, nos *balsamum* vertimus. Dicitur autem, quibus terra Judæa, quæ nunc appellatur Palæstina, abundet copiis, frumento, balsamo, melle et oleo, et resina, **315** quæ a Juda, et Israel ad Tyri nudinas deferuntur. Cumque manifesta sit littera, juxta spirituale sensum dicimus, non debere terram confessionis, et sensum cernentis Deum qui refertur ad Ecclesiam, deferre Tyro primum tritum, quod cadens in terram multiplicatur, et accipitur pro verbo Dei: *Non enim in pane solo vivit homo, sed in omni sermone Dei* (Deut. viii, 3). Deinde balsamum quod nascitur in vineis Engaddi, sive unguentum, de quo scriptum est: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron* (Ps. cxxxii, 2). Et mel super quo loquitur et Salomon: *Mel invenisti, comede quantum satis est. Si enim plus comederis, evomes illud* (Prov. xxv, 16), dum saturitate nimia mel vertitur in absinthium. Oleum quoque de quo in tabernaculo Dei lucerna accenditur, ne aptetur nobis illud propheticum: *Oleum in Ægypto vendebas* (Osæ xii, 1). Quod si in Ægypto, et in Tyro fuerit, veretur in contrarium, et dicitur de eo, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Ps. cxi, 5). Sed et resina lenis [*Al. levis*] est, apta corporibus, et pro medicina accipitur. Unde et in Jeremia scriptum est: *Nunquid resina non est in Galad: aut medicus non est tibi? Quare non ascendit curatio filie populi mei* (Jer. viii, 22). Hac resinam habebat et Jacob, quam mittebat filio suo Joseph cum melle, et terebintho, nucibus thymiamate, et stacte (Gen. xlvi). Ismaelitæ quoque qui emerunt Joseph de terra

*Chodchod*, quod solus Symmachus *καρυδόνιον* translulit. Et vero recentiores plerique interpretes lapidem pretiosum designari autantant. Victorius, qui Saphiram interpretatur, magis probat.

Israel, hæc in Ægyptum portabant thymiamata, a quo et resina de Galaad, et stacten (*Ibid.*, 37). Et ut manifestius scire possimus quid sit frumentum, balsamum, mel et oleum resinamque ad mercatum ferri Tyri, audiamus Domini verba dicentis: *Nolite dare sanctum canibus: neque margaritas vestras mittatis ante porcos* (Math. vii, 6). Mulieri quoque Ghanææ, quæ pro filia precabatur, dicens: *Filia mea male vocatur a demonio*, respondit Dominus: *Non oportet tollere panem filiorum, et dare eum canibus* (Math. xv, 22, 26). Sed quia exterat de finibus Tyri et Sidonis, et propinquabat terræ Israel, idcirco quod rogaverat consecuta est.

(Vers. 18.) *Damascenus negotiator tuus in multitudine operum tuorum: in copia* [*Valg. multitudine*] *diversarum opum: in vino pingui, in lanis coloris optimi*. **LXX**: *Damascenus negotiator 316 tuus in multitudine operum tuorum, ex multitudine omnis fortitudinis tuæ: vinum ex Chelbon, et lana de Mileto*. Pro *vino pingui*, quod interpretatur est Symmachus, et apud Aquilam et Theodotionem, et in ipso Hebræo habet, *vinum de helbon* (הַלְבֹן). Rursusque ubi nos posuimus *lanis coloris optimi*, sive *splendentibus*, et Aquila et Theodotio translulerunt in *lanis Soor*. Significat autem quod inter cæteras negotiationes Tyri, ad nudinas ejus de Damasco deferbatur vinum pinguisimum, et lana præcipua: quod usque hodie cernimus. Sin autem Damascus interpretatur *sanguinem bibens*, et Hebræorum vera traditio est, campum in quo interfectus est Abel a parricida Cain (Gen. iv), fuisse in Damasco, unde et locus hoc insignitus vocabulo sit, juste et Paulus post interfectionem Stephani primi in Christo martyris perrexit Damascum, ut credentes in Christo vincos duceret Jerusalem: Deique misericordia, qui fecit videntem et cæcum, oculos carnis amisit, ut mentis acciperet: occideruntque squame draconis ex oculis ejus, quibus lumen perdidit veritatis, ut tret ad vicium qui appellatur *rectus*, et inveniret *Ananiam*, qui in lingua nostra interpretatur *obediens* (Act. ix.). De hac igitur terra, cui dictum est: *Maledicta terra quæ aperuit os suum, et hausit sanguinem fratris sui* (Gen. rv, 14). Tyri nudina congregatur, et vinum pingue, (a) et lana splendentes: sive vinum de *Chelbon* quod interpretatur *lacteus*. Septuaginta pro *lanis coloris optimi*, lana de *Mileto*, sive *Soor* senserunt. Miletum in Hebræo non habetur; sed quia inde lana præcipua deferuntur, pro *Soor*, *Miletum* interpretati sunt. Ex quo perspicuum, quod Tyrus lacte vescatur infantie, et vestimenta non habeat propria, sed aliunde et ex variis congesta provinciis. Illud quod *Damascus* interpretatur *sanguis cilicis*, et san-

*quis osculi*, presenti non convenit loco. Frequenter enim Hebræa nomina pro diversitate accentuum, et mutatione litterarum vocaliumque, vel maxime quæ apud illos habent proprietates suas, varie interpretantur.

(Vers. 19.) *Dan et Græcia et Mozel in nudinis tuis posuerunt* [*Valg. proposuerunt*] *ferrum fabrefactum: stacte 317 et calamus in negotiatione tua*, **LXX**: *✕ Dan et Javan et Mozel in nudinis tui*; quæ in editione eorum de Theodotione addita sunt. *Ferrum factum opere, et rota in commitione tua est*. Ex nomine patriarchæ Dan et tribus, et locus in quo habitavit tribus, nomen accepit, ubi hodie Paneas, quæ quondam Casarea Philippi vocabatur. Unde et Jordanis fluvius sortitus est vocabulum. (6) *Jor*, rivus videlicet; *Dan*, qui fluit de Libano. *Javan* autem Græciam sonat, quæ interpretatur, ut diximus, est, et non est. Pro *Mozel* quoque Symmachus transtulit *deferens*, ut sit sensus: Dan et Græcia detulerunt in nudinis tuis ferrum fabrefactum, et cætera. Aquila vero pro *Mozel*, posuit de *Usal*. De quibus credendum est regionibus, ferrum et stactem et calamum ad Tyri nudinas deportata. Dicamusque quod Græcia, id est, Javan, ferrum habet fabrefactum, et ad bella promptissimum, dialecticaque arte constructum, factans se cuncta judicio et ratione proferre: vocalemque sonum, qui interpretatur in calamo, et stacten odoris optimi re-promittit, sive ferrum fabrefactum, et rotam quæ verborum compositione volvat, et cursum habet orationis.

(Vers. 20.) *Dadan instiores tui, in tapetiis ad sedendum*. **LXX**: *Dedan negotiatores tui, cum jumentis electis ad currus*. Multum Hebraicum et Septuaginta in presenti loco discrepant, præter nomen regionis quod vicinum est *Dedan*, et *Dadan*. Infinita quippe distantia in tapetiis ad sedendum, et jumentis electis ad currus: nec dubium quin quadrigæ currus et equi, in malam partem accipiantur, si terreni sint. Alioquin et Elias ad coelestia curru rapitur, appellaturque ab Elisæo *pater, pater, auriga et currus Israel* (IV Reg. ii, 12). Et Gezi aperiantur oculi, ut currus in monte, et equos videat sine ascensoribus, sessioni Domini preparatos (*Ibid.* 6). In tapetiis autem, sermonum pulchritudo monstratur; in quibus vehuntur et requiescunt instiores Dedan sessione composita, venientes ad nudinas Tyri.

(Vers. 21.) *Arabia et universi principes Cedar, ipsi 318 negotiatores maris tuæ, cum agnis, et arietibus et hædis venerunt ad te* (c.). Pro agnis, arietibus et hædis, Septuaginta camelos et arietes, et agnos interpretati sunt. Arabia autem et principes Cedar (quæ hodie Sarraconorum regio est, sicut in Jeremiæ ser-

(a) Concinnior hæc est, quam reposuit Victorius, lectio, cui et Rabaanus ex parte consentit. Martianus post Erasimum, *vinum pingue, sive lanæ splendentes. Vinum de Chelbon interpretatur*, etc.

(b) In hanc sententiam Josephus Antiquit. iii, 14, lendatur, haud scio tamen, quam vera. Concinnior quidem recentiores aliquot Græci, Philostorgius, et

Joannes Antiochenus *περὶ Ἀρχαιολογίας*; sed confer quæ ad epist. 78, de Mansionibus, mans. 41 in fine observamus.

(c) Supplet Victor ad Vulgatæ versionis fidem, *negotiores tui*. Pro *venerunt* autem, Hebræo est *וָ*, et Græco, *εἰς*.